

נדיה כהן: "הגיע הזמן שהסורים יסלחו לאלי"

בחודש הבא תציין נדיה כהן 45 שנים בלי אלי בעלה. רגע לפני, היא מספרת על החיים לצד אדם שידע שהוא הולך אל מותו. על הביקורים הקצרים שלו בארץ, על האהבה הגדולה שחשה אליו ועל הכעס גדול על המוסד. לפחות היא הגשימה את חלומה הגדול, מוזיאון לזכרו, שיקום בבת ים. עכשיו היא פונה לבשאר אסד שיסגור מעגל וישיב את עצמותיו

זמן חולון-בת ים

"הוא נהג לשבת בבית ימים ולילות ולפענח מפות. הוא התאמץ לראות במפות מבנים זעירים ומהם לדלות מסגדים, בניינים, מגרשי כדורגל ומגרשי כדורסל. כששאלתי אותו מה הוא עושה, הוא ענה לי: 'את יודעת שאני בן אדם סקרן'. הוא באמת היה כזה. ואני האמנתי ועדיין לא הבנתי". נדיה כהן, אלמנתו של אלי כהן, נזכרת בימים הראשונים של בעלה בתור "האיש שלנו בדמשק".

נדיה כהן, אלמנתו של המרגל אלי כהן. צילום: אלי דסה

45 שנים חלפו מאז אותו יום מקולל בו נתלה אלי כהן בכיכר "אל מרג'ה" בדמשק. 45 שנה אחרי, כהן ובני משפחתה מנציחים במוזיאון שיקום בבת ים, את פועלו של מי שנחשב למרגל המוצלח ביותר בתולדות ישראל.

אחרי כל השנים, הכאב, האובדן ובעיקר תחושת הכעס לא שכחו ולא התעמעמו. היא עדיין זוכרת את החיבוק האחרון שלה ושל בעלה, כששניהם ידעו בתוך תוכם שהוא לא ישוב. היא עדיין כועסת על היחס הלא אנושי, לטענתה, מצד אנשי המוסד. ובעיקר, היא עדיין מתפללת שבעלה יחזור ולו לדקה כדי לראות איך ילדיו ונכדיו גדלו.

החבר החדש של אלי

כהן יושבת בסלון ביתה בהרצליה. היא אמנם כבר בת 74, אבל היא זוכרת כל פרט ולו הקטן ביותר, ואינה מתעייפת מלחזור ולגולל סיפור חיים שלם. "אלי עלה ארצה מאלכסנדריה שבמצרים, ואני עליתי מעיראק. בשנת 1958 הכירו בינינו, והתאהבתי בו ממבט ראשון. ראיתי גבר אמין, שאפשר לסמוך עליו, ואהבתי את תנועות הגוף שלו. הייתי צעירה ממנו ב-11 שנים, אני הייתי אז בת 24 ואלי בן 35, והאמת, הרגשתי כאילו מדובר באב ובתו".

אלי כהן. "מאז שהמוזיאון נרקם בראשי אני רואה את אלי מחייך" צילום ארכיון

"בהתחלה פחדתי להיכנס לקשר רציני, פחדתי מהעול, מהבלתי נודע, אבל אלי השרה עלי ביטחון. לא עבר זמן רב עד שראיתי בו שותף לחיים. התחתנו ויצאנו לדרך", משחזרת כהן.

השניים קנו דירה בבת ים וחיו חיים צנועים אבל יפים. "על המעט שהיה לנו, שמחנו. זו אמנם הייתה תקופת צנע, אך היא לוותה בהמון ציונות. מדינה שרק קמה, דגל חדש, תקופה לא קלה. חיינו במעברות, לא היה לנו רכוש, אבל הרגשנו שכולנו שווים. זה היה מתוק על הנשמה, בלי כל החומרנות של היום".

באותם הימים עבד אלי במשביר הגדול, ולנדיה הייתה תחושת יציבות בחייהם המשותפים. את הבשורה הקשה הראשונה קיבלה כהן בעת הריונה הראשון, כשאלי הודיע לה כי פוטר מעבודתו. "מאוד נלחצתי, אבל הוא הרגיע אותי ואמר לי שתוך שבועיים-שלושה הוא ימצא עבודה, וכך קרה".

כהן הגיע לאגף המודיעין של צה"ל, שלימים הפך למוסד, שם הוכשר למקצועו החדש: מרגל. נדיה, אשתו, לא ידעה על כך דבר. בשלב זה החל השינוי הגדול בחייו של הזוג הצעיר. לצורך העבודה החדשה, הסביר אז אלי, הוא צריך להתאמן, דבר שנראה מאוד תמוה בעיניה של כהן. "מה הקשר בין עבודה לאימונים? אלה שני דברים שונים. זה לא התחבר לי, לא נראה לי הגיוני, אבל לא אמרתי כלום".

ומה אלי סיפר על העבודה החדשה?

"הוא אמר שמדובר במפעל סודי שקשור לממשלה, ושהוא עדיין לא יודע מה יהיה עם זה. פתאום הוא התחיל ללמוד בתוך הבית, היה נעלם בלילות ולא נותן הסברים. ראיתי עליו באותה תקופה התרוממות רוח, ואני עדיין לא קלטתי".

באותם הימים החל לפקוד את בית הזוג כהן גורם שלישי, גבר צעיר עימו נהג אלי לשבת במשך שעות ארוכות. כשנדיה שאלה על זהותו של הגבר ומהי הסיבה לביקורים התכופים בביתם, ענה לה בעלה כי מדובר בידיד קרוב.

"הביקורים של אותו גבר בביתנו החלו להיות קבועים. הם התיישבו במרפסת, רחוק ממני, ואלי ביקש ממני לתת לו רבע שעה לשבת עם הידיד. רבע השעה הזו אף פעם לא הייתה רבע שעה", מספרת כהן, "הגבר הזה נראה לי רציני, נחמד, הוא דיבר בשקט, חייך תמיד, בחור לבבי, ועדיין לא חשדתי בכלום".

גם אחרי שילדה כהן את בתה הראשונה, סופי, הביקורים לא פסקו, ההיפך הוא הנכון. "יותר זמן, יותר שעות. הם דיברו בשקט מוחלט ואני לא העזתי להתקרב. אלי ביקש ממני לנסות לא להקשיב, הוא ביקש שמה שאני רואה ומה שאני שומעת יישאר בינינו. אחרי הלידה התחלתי לטייל עם סופי מחוץ לבית, היה לי יותר נעים וכשחזרתי הגבר הזה כבר לא היה אצלנו בבית".

ואיך הוא הסביר את המפגשים הללו?

"הוא אמר לי: 'את כל זה אני עושה למענך, למען הילדים שלנו, למען העתיד שלנו, אני חושב על הבית שלי יחד אתך'. כל השאלות שלי וכל החיטוטים הובילו לתשובה אחת: זה למעננו. ואלי ידע לשכנע, להלביש לזה צורה של משהו לא משמעותי. הוא נהג לומר לי: 'אני אעשה אותך מלכה, אני לא רוצה שתעבדי'. הרי באותם הימים הנשים לא עבדו, הן עסקו בגידול הילדים, והגברים יצאו לעבוד וחזרו הביתה בשעות אחר הצהריים".
"הוא כבר לא היה אותו אלי"

כעבור כשלושה חודשים הודיע אלי לנדיה כי הוא נוסע מטעם העבודה. הוא הסביר כי במסגרת הנסיעה עליו להביא חלקי חילוף לכלי הנשק הישראליים. נדיה האמינה. "הוא אמר לי שאני צריכה להתאזר בסבלנות ושזה לא יהיה ארוך. הנסיעה הקצרה הזו נמשכה שמונה חודשים. התכתבנו המון. במכתבים תיארתי לו איך סופי זוחלת, שצמחו לה שיניים ושהיא כבר אומרת אמא ואבא. אלה היו שמונה חודשים לא פשוטים כלל עבורי", מתוודה כהן.

נדיה כהן. "היה שואל לשלומי ולשלום הבנות, ומבטיח שעוד מעט זה ייגמר" אלי דסה

"מהנסיעה הזו אלי הגיע גבר אחר לגמרי, עם שפם, עלה במשקל. הוא חזר עם ביטחון עצמי מאוד גבוה ואני שמחתי. ראיתי שהוא אוהב את מה שהוא עושה, שהוא ממצה את היכולות שלו. זה היה נראה כאילו לשם הוא רצה להגיע כל חייו", משחזרת כהן.

גם כשחזר כהן ארצה, המשיך הגבר האנונימי לפקוד את ביתם של בני הזוג. "הוא ירד לחיינו והפריע לי. הפגישות התארכו עד לשעות הקטנות של הלילה והרגשתי כאילו ישנו אדם שלישי שחי איתנו".

מי היה הגבר הזה?

"האדם הזה לימד את אלי ערבית סורית ואת מנהגי האסלאם, הוא היה מומחה לכל הדברים הללו".

הנסיעה השנייה הייתה המשמעותית ביותר עבור כהן, ובה כבר נכנס לסוריה. קודם לכן הוא ביסס את זהותו החדשה, כאמל אמין ת'אבת' היה שמו. בחור צעיר, בן למשפחה עשירה אשר הוריו נפטרו וכעת הוא מסתובב בעולם ומחפש קרובי משפחה נוספים.

לפני שנכנס לסוריה טס כהן לארגנטינה, שם השתלב באוכלוסיה הסורית. הוא סיפר כי הוא רוצה להרגיש את המולדת ולהקים את ביתו בסוריה. את הסיפור הזה קנו כל שומעיו. במהלך שהותו בארגנטינה הצליח להתיידד עם אנשים בעלי משרה רמה, וכך קנה את עולמו החדש. רק אז נכנס לסוריה.

כהן שכר דירה בסמוך למטכ"ל הסורי, ובנה לו שם של איש עסקים נדיב ופטריוט לאומי. הוא התיידד עם אנשי צבא ובכירים מהצמרת הסורית, ובאמצעות קשרים אלה אסף מידע רב אודות הצבא הסורי, הנהגתו והקשרים של סוריה עם ארגוני החבלה הפלסטינים. את גילוייו של כהן שידרו באופן תמידי ברדיו מבלי להציג את המקור.

עם הזמן הפכו הנסיעות לדבר שבשגרה. הביקורים בארץ הפכו קצרים יותר, המכתבים ענייניים יותר, ונדיה מצאה את עצמה בודדה. בחורה צעירה, בשנות ה-20 לחייה, שמגדלת לבדה את שתי בנותיה הקטנות, ללא כל תמיכה או סיוע מבעלה. "מהרגע הזה אלי נעלם לי, בקשר ובמכתבים. הוא היה כותב לי שני משפטים במכתבים, שואל לשלומי ולשלום הבנות, ומבטיח שזה עוד מעט יגמר. הרגשתי שאלי משתנה. אני כבר מתחילה לראות, לשמוע ולהבין את השינוי שחל בו".

כיצד בא השינוי לידי ביטוי?

"הוא התחיל לדבר בניב סורי, ענד טבעת על האצבע, מה שלא היה אופייני לאלי, וכל הזמן היה בטלפונים. הוא היה יוצא בבוקר וחוזר בערב, ואז שוב הגיע לכאן אותו אדם. אלי לא היה שלנו יותר. פה התחלתי לחשוב פעמיים. זה לא אלי שלי, אלה לא ההבטחות שהוא הבטיח לי. התחילו בבית המון שאלות, המון ויכוחים, המון מתחים, והדבר הראשון שהוא היה אומר לי זה שהוא עושה את זה למעננו".

חשבת פעם על לעזוב הכל וללכת?

"כבר הייתי בפנים, לא יכולתי לעשות משהו אחר, לא הייתה לי היכולת לברוח, להיפרד. לא חשבתי לקום וללכת, כי באותם הימים לאישה לא הייתה עצמאות כמו שיש היום. אבל אין ספק שאז, באותה נקודה, החיים שלנו כבר השתנו. הוא המשיך בנסיעות ואני נכנסתי להריון עם בננו השלישי, שי.

"את כל ההריונות עברתי לבד, אלי לא היה איתי. ובניתיים אני בהריון, עם ילדה בת שלוש והשנייה בת שנה, והוא מגיע הביתה - ושוב המזוודה נארזת. הייתה עצבות גדולה, הרגשתי שאני נגמרת, שכל הכוחות שלי אוזלים מבחינה נפשית וגופנית. אלה היו שנים של בדידות, ללא חג, ללא שבת, ללא חיים, ללא שמחה ותמיכה".

סופי, שכבר גדלה, מתחילה לשאול שאלות על אבא?

"כן, היא רצתה אבא, וכשהיא ראתה אותו הייתה צועקת עליו שהוא לא אבא שלה. הסבל שלה נמשך תקופה ארוכה. לראות את זה ולהרגיש את הריקנות בתוכי, זה לא היה פשוט".

נדיה כהן ובנותיה. "הבטחתי לסופי שהוא יבוא ויהיה לה אבא" צילום: באדיבות המשפחה

ומה אמרת לה?

"שהוא יבוא ושיהיה לה אבא. לאלי לקח המון זמן לטפף ולחבק אותה, לתת לה את הביטחון שהוא אבא שלה. מה שהיא ראתה אצל חברות שלה, לא היה דבר כזה בבית שלנו. היא ראתה אצל החברות אבא שיוצא בבוקר וחוזר בצהריים, וההתנהגות שלו לא נסכה ביטחון, לא אצל סופי ולא אצלי. גם אני כבר התחלתי לא להאמין למה שהוא מדבר, לכל ההבטחות שהבטיח לי".

הנסיעה האחרונה של אלי לסוריה הייתה נסיעה גורלית, ממנה לא שב. עם הגעתו, חשפו הסורים את זהותו האמיתית, בעזרת ציוד מעקב מתקדם לגילוי שידורי רדיו. במהלך אותו יום הופסקו שידורי הרדיו בדמשק וכהן נלכד באמצע שידור של הודעה לישראל, במהלכו העביר את המסר על לכידתו בקוד שסוכם מראש לכך.

סוריה הודיעה באופן רשמי על המעצר ועד למשפטו כהן עונה באופן קשה מאוד. במשפט נגזר עליו עונש מוות בתליה, העונש החמור ביותר שקיבל אי פעם מרגל. ב-18 במאי 1946 נתלה כהן בכיכר המרכזית, אל מרג'ה, שבדמשק.

"לאחר מותו של אלי התברר שהוא ידע שאם הוא עוזב את הארץ, הוא הולך ישר לידיים של הסורים ושהוא יעבור את העינויים. הוא למעשה נפרד מאיתנו באותה נסיעה. כל הסימנים הראו שהסורים כבר חושדים במשהו. כל מה שהוא העביר לישראל שודר ברדיו, ובסוריה כנראה כבר הבינו. כל פרויקט ברח להם מהידיים והם התחילו לחשוד, הם התחילו לחפש מי שם המדליף וגילו שזה אלי", מסבירה כהן.

נאמר שלפני הנסיעה הוא היה מתוח מאוד ושהוא אמר לאחותו "הידיים שלי באש".

"אלי באותה תקופה כבר ידע שהוא נלכד ברשת של הסורים, ונתנו לו להילכד ברשת הזו. הוא נסע לנסיעה האחרונה שלו בניגוד לרצונו. העמיסו עליו משימות קשות, הכריחו אותו לשדר, הכריחו אותו להעביר כל מסר, גם המודיעין האזרחי וגם הצבאי. הוא שידר הרבה כי ביקשו ממנו. הוא עונה קשות, והוא הלך למותו בלי שום ידיעה שמישהו מגן עליו".

מה את זוכרת מיום המעצר של אלי?

"אותו בחרו שהיה מגיע אלינו הביתה הודיע לי שאלי נתפס, ואז התחלתי לחבר, להרכיב את הפאזל. בשלוש

הנסיעות האחרונות שלו כבר הבנתי. אמרתי לו שהוא עוסק במשהו אחר, שכל הסימנים מעידים על כך, אבל הוא ידע תמיד איך לצאת מהמבוך ולהסביר לי שזה לא ייתכן מה שאני אומרת ושהוא עושה דברים סודיים, אבל לא משהו שמתקרב לריגול. אבל היה ברור שהוא מנסה להסיח את דעתי".

איך התמודדת בזמן המשפט שלך?

"הייתה תקופה מאוד קשה. זו התמודדות מול המוסד, מה הם עשו, מה הם עתידים לעשות. בבוקר היו אומרים לנו שיש סיכוי שאלי ישתחרר, בלילה כבר אמרו שאין סיכוי. כל פעם הפיחו בנו תקוות. אלה היו מאה ואחד ימים של עינוי אחד גדול".

מתי שמעת על גזר הדין?

"שמעתי על זה ברדיו. אף אחד לא אמר לי שנגזר על אלי מוות בתליה. התפקוד של המוסד באותם הימים היה לקוי. כמו שהם תפקדו, כך היה גם הטיפול בנו ובאלי".

איך הגבת?

"לא האמנתי. עברנו תקופה קשה, ואסור היה לנו לדבר על זה בחוץ. היינו כמו מסוממים בתוך בית. את התמונות של התליה של אלי ראיתי בעיתונים. זו הייתה תקופה חולה".
"המוסד סיכן את חייו מהרגע הראשון"

את זוכרת את הפעם האחרונה בה נפרדתם?

"זה היה שלושה שבועות אחרי שבננו, שי, נולד. שנינו היינו כבר אבודים. זו הייתה פרידה מאוד קשה. בפעם הראשונה בכיתי, אחזתי בו חזק ובכיתי. כאילו בכיתי על מותו, על החיים שנצטרך לעבור. זה לא היה קל. בפנים, בלי להגיד אף מילה, ידעתי שאני לא אראה את אלי יותר".

ראש המוסד לשעבר מאיר עמית. "פעלנו לפי הכללים והחוקים" צילום: יוסי אלוני

לא פעם אמרת שאת רוצה לדעת אם אלי נשלח לנסיעה האחרונה בניגוד לרצונו.
"שאלתי תמיד. אמרו לי: 'מה פתאום, זה לא נכון, זה לא ככה, אלי רצה לנסוע כי הוא לא סיים את המשימה שלו'. איזו משימה? הסורים חיכו לו שם. הם שקרנים, מאיר עמית, אז ראש המוסד, וסגניו, הם כולם שיקרו. הם היו אכזריים, אלו לא אנשים שצריכים לעבוד במקום רגיש ואנושי כמו המוסד. זה בשום אופן לא היה מקום שראוי להם. אי אפשר לדעת לאן חתר המוח שלהם. אלי נכנס לשם כמו מלך. הוא הביא תוצאות באלגנטיות, בחוכמה, הוא לא חשב שככה זה יסתיים, לא הוא ולא אני".

נראה שיש לך ביקורת מאוד קשה על המוסד ועל מי שעמד בראשו, מאיר עמית.
"היו שם אנשים מקסימים, רק שאותו הבוס, מאיר עמית, בחר בסגנים דומים לו, שהם קרי רוח. אין לי מילים לתאר אותם. הכרתי אותם בזמן התפיסה ואחריה, ואני יודעת שאלי נפל בתקופה לא טובה, עם אנשים שלא ידעו מהו יחס לבני אנוש, לאדם שתרם והגיע לפסגות. בעזרת אלי, המודיעין שלנו קיבל מידע שלא היה כדוגמתו, לא לפניו ולא לאחריו. הם קיבלו אדם שלא הגיע לשם המטרה הכספית, הוא היה מאוד צנוע ולא בזבזן, ותורתו של אלי נלמדת עד היום בבית הספר למודיעין. זה מפוצץ אותי כי הם לא ידעו להפסיק ולהציל אותו. את הנסיעה האחרונה של אלי יכלו למנוע".

כיצד?

"אלי לא היה מרגל רדום. את הדברים שהוא גילה שידרו ברדיו. זו לא פעילות רגילה והמוסד סיכן את חייו

מהרגע הראשון. הם נקטו בשיטה אכזרית, בלתי אנושית והפסידו את אלי. הם גרמו למוסד הרבה בעיות. עמית מנסה להכחיש, אבל אני לא מאמינה לו ומעולם לא האמנתי לו. הוא לא הבין שלבן אדם ישנה סיבולת מסוימת לעמוד במתחים, ברגעים קשים ובפחד תמידי, ושזה עלול לקרות. לא הייתה לו ההבנה הזו".

יש בך כעס גם על אלי?

"לא. אבל יש בי כעס על כך שהוא נתן את כל כולו ואת נפשו לאנשים שלא שווים את זה. אלי עשה את מה שעשה למען העם, למען המדינה, למען הארץ שאהב, אבל הוא נקטף בצורה אכזרית. הוא היה אידיאולוג וראה את היופי שבארץ".

מאיר עמית נשמע מופתע מהאשמותיה של נדיה כהן כלפיו וכלפי המוסד. "זאת הפעם הראשונה שאני שומע שהיא אמרה עלי דברים כאלו", הוא אומר בתגובה. "זה קשקוש במיץ, אין לזה שום קשר למציאות, שום רגליים ושום ידיים. תמיד אומרים אל תשפוט אדם בצערו. זה לא נכון ששלחנו אותו אל מותו. פעלנו לפי הכללים והחוקים".

אין עוד מלבדו

לפני שנתלה, כתב אלי מכתב פרידה לנדיה ולשאר בני משפחתו: "נדיה יקירתי, משפחתי היקרה, אני כותב אליכם מילים אחרונות אלו בתקווה שתישארו תמיד מאוחדים. אני מבקש מאשתי שתסלח לי, שתדאג לעצמה, ושתעניק השכלה טובה לילדינו... יום יבוא וילדיי יהיו גאים בי. ולך נדיה יקירתי, את רשאית להינשא לגבר אחר למען יהיה אב לילדינו. בנושא זה את חופשייה לגמרי. אני מבקש ממך לא להתאבל על מה שקרה, אלא להסתכל על העתיד. אני שולח לכם נשיקות אחרונות. התפללו לעילוי נשמת".

כהן בצעירותו. "ראיתי אדם אמין שאפשר לסמוך עליו" צילום רפרודוקציה: אלי דסה

למרות בקשתו במכתב, נדיה כהן לא התחנתה בשנית וכל חייה שמרה אמונים לגבר היחיד שאהבה. "לא יכולתי לראות את עצמי עם מישהו אחר. הייסורים שאני והילדים שלנו עברנו היו קשים. לא היה לי שום צורך להתחיל זוגיות חדשה. מאז שאלי איננו ועד היום עברתי כבדת דרך ארוכה ולא היו לי הסבלנות והכוח. בשביל זוגיות צריך לרצות, לוותר ולהעניק, ולי לא נשאר הכוח הזה", מסבירה כהן.

"אלי היה אדם מקסים. ומהמעט שהיה לנו ביחד - הרגשתי שאני בת מזל. הבאנו שלושה ילדים לעולם. אני יודעת שאם הייתה לו האפשרות לחיות לשנייה אחת, רק בשביל לראות את הילדים שלנו, שהוא יצר, ואחר כך למות - הוא היה עושה זאת".

לאחר מותו של אלי נשארה כהן לבדה, בחורה בת 29, שצריכה כעת לגדל את שלושת ילדיה ובמקביל להתמודד עם האובדן הקשה, השאלות הרבות, והבדידות. אף אחד מכל אלה לא הפך את החיים לקלים יותר. "כל השנים היו קשות עבורי. אבל זה היה כך מההתחלה, מהרגע הראשון שאלי עזב אותנו", היא אומרת.

כהן עברה ימים קשים, שעות קשות, שנים ללא מנוחה, אבל הצליחה לעמוד על הרגליים ולהתרומם. היום היא יודעת להגיד בלב שלם שהכל בזכות הילדים. "הם אלה שהחזיקו אותי ודאגו שאני לא אשבר. אפילו ברגעים הכי קשים בחיים שלי, חייכתי אליהם. לא חייכתי אל הזריחה, לא אל הפרחים ולא לאנשים, לא היה לי עניין בכלום. רק כשראיתי אותם חייכתי. הם נתנו לי את הכוח לחיות".

ואיך המשפחה מתמודדת עם האובדן אחרי 45 שנים?

"אנחנו משפחה לא רגילה. אנחנו מאוד פגיעים, מאוד רגישים, צריכים המון כוחות בשביל לעבור את היום.

כאבנו הרבה. למרות כל אלה הילדים שלנו הקימו משפחות, יש לי נכדים. עם כל הקושי, הסבל והאבל הפנימי - אני הצלחתי. הצלחתי, למרות שלא האמנתי שאוכל להתרומם ולקום. הילדים נתנו לי את האור והנכדים נתנו לנו את הזריחה".

יש משהו שהיית עושה אחרת?

"כן, בטח. כל לילה אני ישנה עם זה. כי בסיכומי של דבר, מה שנשאר לי מאלו זו הפרידה האכזרית שלנו, כשכבר ידענו בפנים שלא ניפגש יותר. כל הזמן, בתוך המוח שלי, ישנה מלחמה למה לא עשיתי דברים מסוימים אחרת".

"המוזיאון הזה מגיע לך"

במהלך הראיון, לכהן כבר מתחיל להיות קשה. את הדמעות היא שומרת היטב, שלא יעזו לזלוג מעיניה. הדקות הארוכות בהן היא מדברת רק על אלי יגרמו לה לקחת כדור הרגעה בסוף הראיון, כך היא מגלה. מסתבר שגם אחרי כמעט 45 שנים, ההתמודדות קשה מנשוא.

נדיה כהן כיום. עדיין רואה את החיוך שלו. אלי דסה

היא מבקשת לשנות אווירה, לדבר על נושא קצת יותר שמח. מיד עולה עניין המוזיאון. לפתע אישה אחרת יושבת מולי, החיוך שב לפניה והדמעות שמילאו עד לפני שנייה את עיניה, התחלפו באור. נראה שזהו הדבר העיקרי שעושה לה טוב כרגע.

עיריית בת ים נענתה למשאלתה של משפחת כהן, [והחליטה להקים מוזיאון](#) לזכרו של אלי. כהן מתהלכת עם הרעיון הזה כבר שנים. זה היה החזון שלה מהיום בו נתלה בעלה.

כבר יותר מ-42 שנים שכהן מספרת לבני נוער על פועלו של בעלה. בשנים האחרונות, תלמידים שנדרשים להכין עבודה על אישיות מסוימת ובחרים באלי כהן, בוחרים למעשה בנדיה. הם מגיעים אליה הביתה, יושבים בסלון ביתה ושומעים ממנה את סיפורו של אלי.

"בשנים האחרונות שאלתי את עצמי עוד כמה זמן אני אוכל להמשיך עם זה, והחלטתי שאני רוצה שתהיה לאלי המשכיות, שיהיה מקום שיראה לבני הנוער שיש גם דברים טובים במדינה הזו כמו אלי, ולא רק דיסקוטקים ובילוי בקניונים. שיש דמויות שבנו את המדינה הזו ושילמו בחייהם למען האדמה הזו", מסבירה כהן. "ההערכה אליו היא אדירה, והבנתי שזו תהיה גם דרך טובה להנציח אותו. זה מגיע לך".

על הקמת המוזיאון החליטה כהן לפני כשנתיים. כפי שהיה לה ברור שיוקם מוזיאון לזכרו של אלי, כך היה לה ברור שהוא יוקם בעיר מגוריהם, בת ים. "אלי אהב מאוד את בת ים, את הים שלה, את האנשים", מספרת כהן ומדגישה כי היא בטוחה שהמוזיאון יוסיף פאר וכבוד רב לעיר. "תהייה גאוה במקום הזה. בת ים זכתה להקים את המוסד הזה לאחד מבניה, שתתם מעל ומעבר למען המדינה".

כהן כבר מדמיינת בראשה כל פינה ופינה במוזיאון. לדבריה, הוא יהיה פתוח לרווחת הציבור, יהיה בו אולם הרצאות, יוקרנו בו סרטים על אלי ויועלו הצגות. כמו כן יוצבו עמדות מחשב שיכילו מידע רב על פועלו של המרגל הישראלי.

"המון חומר שנאגר עם השנים, מאז תפיסתנו ולאחריה, ייכנס למוזיאון. אנחנו רוצים לפנות לחיילים וחיילות

מחיל המודיעין שיגיעו וירצו על אלי, ושמדי פעם תגיע אישיות מהחיל שתרצה גם היא למבקרים. זה יהיה הבית של אלי ושם יקבלו כל אינפורמציה עליו", היא מתארת. המוזיאון על שמו של כהן יוקם מעל הסיפריה העירונית בבת ים. נדיה, בתור אשת חינוך, רואה בכך כבוד גדול: "לא יכול להיות מקום יותר מתאים מזה. מדובר במקום חינוכי שבני נוער ומבוגרים מגיעים אליו בשביל לחפש ספר, בשביל לדעת יותר, לקרוא ולהשכיל".

בימים אלה עמלים בני משפחת כהן על השגת תרומות לבניית המקום. "זה תהליך לא פשוט וממש לא קצר, אבל אני מקווה שתוך שנתיים נעשה את הפתיחה", אומרת כהן.

מה המשמעות של המוזיאון הזה מבחינתך?

"זה עולם ומלואו עבורי. מאז שהרעיון הזה נרקם במוחי אני רואה את אלי מסייר שם, אני רואה את אלי מחייך שם, כאילו נתנו לו חיים חדשים. אפילו עכשיו, כשאני מדברת איתך, אני רואה את החיוך שלו. אולי זה ירגיע את נפשי, את הסבל, את הגעגועים, ואת הכמיהה. הרוח שלו תהיה שם, ואני חושבת שבת ים זכתה".

זה יהיה עבורך סוג של סגירת מעגל?

"רק כשכל זה ייגמר אני אדע להגיד".
"אלי נענש מספיק"

ולמרות שהמוזיאון שיוקם יסב אושר רב לכהן, היא עדיין לא מוצאת מנוחה. מיום תלייתו של אלי, ניסתה מדינת ישראל בסיזעם של גורמים חיצוניים להביא את עצמותיו לקבורה בישראל. הסורים סירבו בתוקף, ועד היום אלי עדיין רחוק מאיתנו.

בשאר אסד. "כשהסורים ישחררו את עצמותיו, זו תהיה סגירת מעגל". צילום: אי-פי-אי

לאחר תלייתו נשמעו לא פעם קולות בני משפחתו שטענו כי בכל הסכם שיירקם עם הסורים צריך להציב כתנאי ראשוני לעסקה את החזרת עצמותיו לארץ. בעסקה של אלחנן טננבוים, לדוגמא, סוריה הייתה גורם מרכזי למרות זאת, לא הוחזרו עצמותיו של כהן לישראל.

"בעסקה הזו הנושא של אלי כלל לא עלה, ולצדד לאחר שהתבצעה העסקה התגלה חוסר הטעם והתשלום הכבד ששילמה מדינת ישראל. אנחנו יושבים בשקט תקופה ארוכה, כי עדיין לא הייתה הידברות עם הסורים. אני חושבת שכשזה יקרה, כשישחררו את עצמותיו לקבורה, זו תהיה סגירת המעגל".

נאמר לא פעם שעל מקום קבורתו של אלי נבנו כבר בניינים.

"זה הכל בלוף והכל שקר. הם רוצים למתן את הלחץ שלנו. אני ובני המשפחה פעלנו בצורה אינטנסיבית, על ידי קלטות, מכתבים, דיברנו לליבם, דיברנו לבשאר (אל אסד - ש.ח) וזה לא עזר לנו".

בעבר אמרת שאת מעוניינת להיפגש איתם.

"נכון. ואני עדיין רוצה, מאוד".

מה תרצי לומר להם?

"שאלי נענש מספיק ושעכשיו צריך להתחשב בנו. העונש לי ולילדים שלי לא כרוך באותה החבילה. באיזשהו

מקום אני גם רוצה שתהיה סלחנות בליבם, שאם פניהם לשלום - שישחררו את עצמותיו בלי משא ומתן, ויבינו שהוא שילם את העונש. אלי לא רצח, מאז ומעולם היו מרגלים והם מעולם לא נתלו, היו חילופים והם חזרו הביתה. הם הענישו את אלי בצורה הכי קשה שיכולה להיות. אני רוצה שהם יסלחו וימסרו אותו לקבורה, ושיתנו את השקט לנו ולנפשו".

את באמת מאמינה שזה עוד יקרה?
"אני רוצה להאמין".

אם היה באפשרותך, היית מבקרת בסוריה?
"הייתי רוצה, רק בשביל להביא אותו, לא מעבר לזה. קשה לי לדרך איפה שהוא דרך".